

"נמות ולא נתגייס" – ויכוחים להתייחס גם בעתיד

עד 1977 החרדים התגייסו, עבדו וגם ילדו הרבה פחות • צירוף המפלגות החרדיות לקואליציית בגין, פתיחת הסכר של התקציבים הממשלתיים והפטור מגיוס שינו את פני החברה החרדית • כשם שהמדינה שינתה את החברה החרדית אז – באותה מידה אפשר לשנות אותה היום בחזרה

בתוך הכסף מירב ארלוזורוב

המסמך שפירסם שלושם אגף התקציבים במשרד האוצר, התוקף את הצעת חוק הפ"טור לחרדים, אמר דבר פשוט: לצה"ל חסרים חיילים, וספציפית חיילים קרביים. בשל המחסור, צה"ל מתכוון להאריך את שירות החובה ולהגדיל את גודל המילואים – שתי הצעות חוק שביחד יעלו למשק 145 מיליארד שקל בעשור, ויעלו אישית לכל איש מילואים עשרות אלפי שקלים בשנה. הדרך היחידה למנוע את הנטל הכבד הזה היא להגדיל את מספר החיילים הקרביים – כלומר לגייס את הגברים החרדים.

ההדגשה של אגף התקציבים היא שהמחסור החמור הוא בחיילים קרביים, ולכן לא יועילו כל הטרקטורים והשטיקים שנגקטו עד היום בנוגע לגיוס חרדים. יצירת מסלולים מיוחדים, לא קרביים, בשירות האזרחי או הצבאי, וכן גיוס חרדים מבוגרים, לא פותרים את הבעיה.

המסמך של אגף התקציבים בים הוא תקדימי ונועז פעמיים. ראשית, הוא פורסם על אפה ועל חמתה של הממשלה, לאחר שקואליציית נתניהו – באורח חסר תקדים ומופרך לחלוטין – מקדמת את הצעת החוק בלי לקבל חוות דעת של הדרג המקצועי במשרדי המשפטים והאוצר לגביה. שנית, אם כבר דוחפים בכוח חוות דעת של הדרג המקצועי, אז אגף התקציבים כבר הרשה לעצמו ללכת עד הסוף והוא מיעץ לממשלה בנוגע למדיניות הגיוס היצרית. כאן הוא מציע לא פחות ממהפכה: ביטול דחיית השירות שניתנת לחרדים בגין לימודים ביישיבה, ומעבר לחובת גיוס מלאה לכל הגברים החרדים, פרט למכסה של עילויים.

זאת הצעה שנשמעת כמעט נאיבית: מה הסיכוי להכריח את החרדים להתגייס? הרבנים והפ"טריקים החרדים הרי אומרים "נמות ולא נתגייס" או "נעלה על מטוס לחו"ל ולא נתגייס". גם כמה מחוקרי החברה החרדית מעריכים כי תרבות חברת הלומדים נולדה בגלל הצבא. משמע – הגברים החרדים הולכים ללמוד ביישיבה לכל החיים לא מתוך אהבת הכולל, אלא מתוך שנאת הצבא.

הפגנה נגד חוק הפטור, בשבוע שעבר. אפילו הסיורב להתגייס לא יעמוד כנראה בפני לחץ כלכלי מצד המדינה צילום: אוליבייה פיטוסי

(לעומת 8% בקרב החילונית). בנוסף, שיעור התעסוקה של הגברים החרדים התרסק מ-83% לשפל של 34% בלבד בתחילת שנות ה-2000. וכמוכן, הסדרת ההגבלה של מספר הגברים החרדים הפטורים משירות צבאי הביאה לעלייה באלו שאינם מתגייסים לצה"ל – מ-2.5% מהמחזור ב-1980 ל-10% מהמחזור ב-2005. כלומר, בתוך 25 שנה מספר הנהגים מפטור ריבע את עצמו.

כל מה שצריך זה נחישות

השינוי החד באורח החיים החרדי מאז 1977 אינו מקרי. הוא נובע מכך שממשלת ישראל בתקופת בגין בחרה לתת פטור מלא לגברים חרדים משירות צבאי, ומכך שהחברה החרדית התחברה לתקציבי המדינה. "תקציבי הרווחה הממשלתיים ותקציבי החינוך והדתות הממשלתיים סייעו לפריחת המורדות השמרניים יותר ולחיזוק כלל החברה החרדית", כותבים טרכטינגוט ואקסלרד על הפריחה של מערכת החינוך החרדית לאחר 1977. לגבי שיעור הילודה, הם משערים כי "העלייה במספר הילדים הממוצע לאישה חרדית היא תופעה עדכנית יחסית, שכל הנראה קשורה למדיניות הרווחה של ממשלות ישראל".

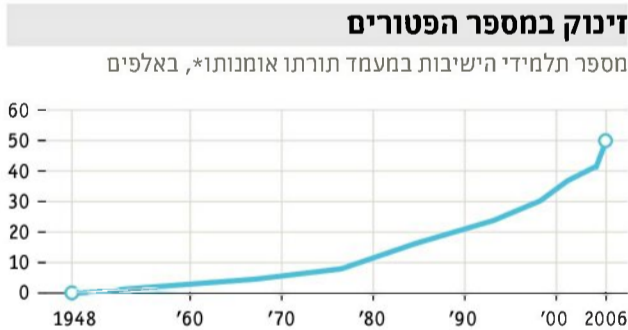
במילים אחרות, ישראל היא זו שעיצבה בעצמה את החברה החרדית כפי שאנחנו מכירים אותה כיום – חברה שאינה לומדת ליבה, אינה עובדת ואינה משרתת בצבא. המימון הממשלתי שמקבלת מערכת החינוך החרדית והתמיכה במשפחות החרדיות המתקיימות מחוץ לשוק העבודה באמצעות מערכת משוכללת של קצבאות, הם ששינו את החרדים. אפ"ר ריצים כלכליים – ולא ממצוות פרו רובו.

המסקנה המתבקשת היא שכשם שהמדינה שינתה את החברה החרדית ב-1977, כך היא יכולה לשנות אותה שוב בחזרה באמצעות שינוי התמיכה ריצים הכלכליים. אפילו הסיינתגייסי, לא יעמוד כנראה בפני לחץ כלכלי. כל מה שצריך הוא נחישות לשנות את התקציבים המופנים לחברה החרדית, כך שהם יעודדו לימודי ליבה, שייצבאו ועבודה – ולא ההפך.

בהקמת ביצורים. גם במלחמת ששת הימים נטלו אלפי חרדים חלק פעיל בשירות הצבאי, בוהויה חללים במסגרת הרבנות הצבאית וכלוחמים מן השורה.

המציאות הזאת השתנתה דרמטית ב"מהפך" של 1977, אז עלו הליכוד ומנחם בגין לשלטון, ופרשו את זרועותיהם כדי לצרף את המפלגות החרדיות לקואליציית הליכוד החדשה. זה הביא לפריחת הסכר מבחינת התקציבים הורמיים לחברה החרדית ומבחינת השירות הצבאי. כדי לרצות את החרדים, בגין עשה טעות היסטורית וביטל את המכסות על מספר הגברים החרדים הוכאים לפטור משירות צבאי ("תורתם אומנור" תם), ובכך איפשר לכל גבר חרדי ללמוד ביישיבה, ולא לשרת בצבא, במימון מלא של המדינה. התוצאות לא איחרו לבוא.

את השינוי הדרמטי באורח החיים החרדי אחרי 1977: התקציבים ורמו למערכת החינוך החרדית, ששיעור התלמידים הנרשמים בה זינק בד בבד עם הקמתה של מערכת החינוך החרדית החדשה של לפי ההסכם, התאמנו בני ישיבה בגילים 17-22 בשימוש בנשק ליום פקודה, ובני ישיבה מגיל 23 ומעלה שירתו בתפקידי שמירה והגנה בפלוגות דתיות מיוחדות. בעקבות ההסכם הוקם "גדוד טוביה", שבו שירתו בני הישיבות החרדים ועסקו בעיקר

מקור: מכוון אהרון למדיניות כלכלית, אוניברסיטת רייכמן

אבל גם הגבילה את התפתחותה: מספר תלמידי הישיבות החרדים עלה באופן מתון יחסית בין 1977 ל-1952, והגיע לכ-8,000 איש. בפועל, הגברים החרדים אפ"ר לו שירתו בצבא עד אותה עת. בנייתו של מכוון אהרון מתואר כי "במלחמת השחרור נחתם הסכם בין הצבא לבין ראשי ישיבות, רבנים ומנהיגים חרדים שלפיו בני הישיבות פטורים עקרונית מחובת השירות, אולם כהוראת שעה הוסכם על ימי אימונים של כלל בני הישיבות בירושלים (למעט מספר 'עילויים')". לפי ההסכם, התאמנו בני ישיבה בגילים 17-22 בשימוש בנשק ליום פקודה, ובני ישיבה מגיל 23 ומעלה שירתו בתפקידי שמירה והגנה בפלוגות דתיות מיוחדות. בעקבות ההסכם הוקם "גדוד טוביה", שבו שירתו בני הישיבות החרדים ועסקו בעיקר

זה גם מה שמסוכן כל כך בהצעה להעלות את גיל הפטור ל-35: היא תביא לכך שהגברים החרדים ישארו בכולל – ולא יצאו לעבוד – עד הגיל המופלג הזה. זה מתכוון להרס מוחלט של שוק העבודה בישראל, והוא ידון את המשפחות החרדיות לחיי עוני לעד.

הטעות ההיסטורית של בגין

למרות זאת, אגף התקציבים מקדם את ההצעה של "גיוס חרדי לכל" (כאמור, פרט למכסה של עילויים) – כשהפתרון שלו לסדרת רבנות החרדית הצפויה הוא תמיכה רציפה כלכלית. במילים אחרות, גבר חרדי שלא יתגייס יאבד את סל ההטבות הכלכליות שהוא נהנה מהן כיום: קצבת אברה, הזכות להנחה במעון היום לילדי, הזכות להנחה בארנונה, הזכות לרכישת דיור מוזל במבצע מחיר למשתכן, ועוד. זאת, בנוסף להצעה הטעונה של הקטנת התקציבים למערכת החינוך החרדית, שאינה מקנה לבוגריה את המימוניות הנדרשות להשתלבות בשוק העבודה.

האם מי שמוכנים "למות ולא להתגייס" יושפעו מכך שלא תהיה להם יותר הנחה במעון היום? לפני שצוחקים על הנאיביות של אגף התקציבים, כדאי להיזכר בהיסטוריה של הפטור החרדי מגיוס ושל